

IGNATIE DARABANT — ILUMINISM ȘI PRAGMATISM

Predispoziții în perspectiva acțiunii de încadrare a românilor în viața politică a principatului transilvan sub jurisdicție habsburgică preced activitatea episcopului român unit de Oradea, dar meritul său este că a reușit popularizarea mișcării politice naționale din Transilvania și Partium într-un moment când presiunea restauratoare a nobilimii maghiare se crampona de vechile întocmiri politice, sociale și confesionale. Corelarea justificării religioase cu ascendența demersurilor politice prin intruziunea în politica transilvană este evidentă și în spiritul acestei evidențe se înscrie Ignatie Darabant pe linia mai veche deschisă de Inochentie Micu. Temeiurile acțiunii episcopului român de Oradea se leagă și de atmosfera relativ propice unei astfel de întreprinderi, a unei aerisiri politice în spațiul Partiumului. Elocvent e faptul apartenenței comitatului Bihor, cadrul de existență administrativ și politic al eparhiei Oradiei, unui alt spațiu decizional, unde practicile social-politice nu erau exercitate cu coerciția și lipsa de înțelegere specifice Transilvaniei, iar acțiunea lui Darabant se împărtășește de suflul timpului consecvent naționalist și liberal la nivel elită, complinită cu efectele Contrareforme. Comandamentele o impuneau și Darabant, deși nu în mod direct vizat, ca unul ce simțise anterior carierei eparhiale limitele politice ale Transilvaniei, avea obligația morală a implicării și datorită identității etnice și prilejului de excepție de a fi ales în fruntea unei eparhii. Se impunea corelarea dintre profesarea naționalismului și acțiunea de difuzare a culturii în spiritul Luminilor. „Iluminismul a avut o contribuție importantă la cristalizarea unui nou tip de solidaritate sub semnul naționalismului”¹. Afirmarea solidarității naționale între 1770—1790 a fost legată de un lent și continuu proces cultural având ca finalitate înmulțirea intelectualității române și sporirea beneficiarilor produselor culturale.

Profesarea politicii de către Darabant se circumscrie unei opțiuni naționale, el nepunându-și problema unei departajări a intereselor susținute pe criterii confesionale, acțiunea fiind prestată în interesul românimii transilvane, neputându-se exclude ipoteza eventualității unei necesare răsplate, convertită în sporirea numărului de credincioși uniți recrutați dintre ortodocși. „Este promovată un iluminism pragmatic subordonat ideii de emancipare politică stimulând evoluția spre modern și fundamentând orientarea românilor din interiorul arcului carpatic spre comunitatea general națională”².

Capacitatea de o epocă dinamică, mișcarea politică românească în albia căreia evoluează Ignatie Darabant încearcă să valorifice în ordine

¹ Pompiliu Teodor, *Cristalizarea și afirmarea națiunii române. Iluminism și națiune*, în *Națiunea română*, București, 1984, p. 306.

² *Ibidem*.

socială sau intelectuală consecințele reformismului în avantajul națiunii române³. Deși ambianța confesională rămăsese singurul cadru de manifestare admis constituțional, se distinge o evoluție de la ecleziastic la laic în domeniul culturii naționale, apanaj al elitelor noastre, nu lipsit însă de injoncțiuni cu caracter restrictiv.

Beneficiar în plan politic a trei epoci distincte: preiozefinismul, ioze-finismul propriu-zis și postiozefinismul cu presiunea restauratoare, Ignatie Darabant, în acord cu intelectualitatea epocii, se sustrage de la manifestările politice deschise, integrându-se cadrului deschis de curentul reformator. Circumscrișă unei adevărate întemeieri de practică combatantă în spirit reformist cu câștiguri mici pe termen lung, activitatea lui Ignatie îl recomandă ca un pion reprezentativ în planul de sensibilizare al monarhiei austriece în pricina românilor.

Mișcarea politică românească din Transilvania se desfășoară în cursul secolului al XVIII-lea în forma unor etape succesive ce reiau pozițiile câștigate în fazele precedente, ducându-le mai departe și îmbogățindu-le cu noi elemente ce marchează progresele înregistrate pe linia evoluției spre națiunea modernă.

Ignatie Darabant se remarcă într-o etapă decisivă pentru destinul populației din Ardeal: etapa *Supplexului*. Spirit ce tutelează de la înălțimea autorității sale întreaga desfășurare în jurul acestui act fundamental, Darabant, prin *Supplex*, își dezvăluie personalitatea sa cu temerile și iluziile sale, cu crisparea și entuziasmul rece al unui antrenat jucător politic pe scena transilvană. Moderația actului și disputele din jurul lui de fapt se datorează inclinăm să credem unei exersate abilități diplomatice, atentă atât la disponibilitățile Vienei cât și la presupusa reacție maghiară.

Memoriul sintetizează programul de revendicări și sistemul argumentativ pe liniile trasate încă de Inochentie Micu, dar punând în valoare și rezultatele dobândite între timp de cercetarea istorică și filologică a Școlii Ardelene, aducând în concordanță acest program cu mișcarea liberală de idei generată de Revoluția franceză⁴. *Supplexul* a fost precipitat de acțiunea lui Iosif al II-lea de „Revocatio Ordinationum“ din 28 martie 1790 prin care și-a retras toate ordinele cu caracter liberal cu excepția celor referitoare la toleranța religioasă, ușurarea soartei iobagilor și probleme ale administrației. Ulterior Leopold al II-lea va confirma prin decretul din 14 martie 1790 drepturile, privilegiile și imunitățile națiunilor recepte din Transilvania.

Artizanalul acțiunii a fost vicarul unit al Năsăudului Ioan Para, ce era permanent obstrucționat de episcopul Bob în acțiunile lui de ușurare a asprimii politicii de restituții. La 17 octombrie 1790 Para cerea de la Bob permisiunea de a călători la Viena, cauza fiind „multele mizerii ale preoțimii din vicariatul său“. Răspunsul lui Bob a fost negativ, consecință a atitudinii sale inconstante vizavi de revendicările cu caracter național ce i-ar fi putut amenința confortul tronului episcopal. Ca reper în situația trecerii peste interdicția ierarhică Para îl avea pe Darabant,

³ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania 1790—1848*, București, 1986, p. 48.

⁴ *Idem*, p. 43.

căruia îi scrie în 23 oct. același an că nu crede că Bob să-i poată împiedica de la „lupta nobilă ce o duceau“. La deschiderea Dietei transilvane Ioan Para și Petru Maior compun și iscălesc o petiție către Leopold al II-lea, un exemplar al ei fiind semnat și de ofițeri ai celor două regimente de graniță românești. Ambele exemplare au fost trimise lui Darabant la Oradea pentru a le înainta curții de la Viena⁵. „Oradea Mare devenise prin spiritul luminat al arhierilor, centrul spre care gravitau toți fruntașii vieții publice românești“⁶.

Corolar al acestei deja direcții de acțiune în politica românilor uniți din Transilvania este *Supplex Libellus Valachorum* al cărui autor ar fi Iosif Meheși, secretar la cancelaria aulică de la Viena. *Supplexul* a fost trimis curții imperiale prin poșta din Buda de Darabant. Aron Pop, conștientizând ecoul documentului, dar și solidarizarea ce era necesară în argumentarea necesității și utilității acestui gen de solicitare, scria la 11 mai 1791 lui Darabant „nu lipsește alta nimic fără numai buna învoire și înțelegere să fie între Măriile sale Vlădiciei din Ardeal și între neam și așa nădăjduim că vom dobândi dreptatea cea pierdută și dorită“⁷.

Nu mai insistăm asupra consecințelor acțiunii din jurul *Supplex*-ului, temeinic cunoscute de istoriografie. Vom evidenția doar că actul și acțiunea întreprinsă în jurul lui oferă o platformă de luptă unei intelectualități ce beneficiase de deschiderile oferite de unirea cu Roma. Artizani sunt toți acei intelectuali de formație catolică ce poartă în ei în spiritul lor urme adânci ale unui trecut de loc idilic cu consecințe nefaste pentru mediul etnic căruia aparțineau. Toți aceștia proiectează în fruntea acțiunii lor pe Ignatie Darabant, care în cazul acesta este racordul între acțiunea fermentativă din interior și cea diplomatic-speculativă din exterior, nereducându-se doar la atât pentru că poziția lui incumbă responsabilități multiple și care nu s-au soldat cu repercusiuni ce să vizeze erodarea staturii politice a ierarhului orădean. Înclinăm să credem că episcopul Darabant, departe de a-și risca poziția, a acționat ca o contrapondere față de ofensiva maghiară atât în spațiul diecezei sale cât și prin prelungire în spațiul diecezei transilvane, dacă nu cu avizul Vienei, cel puțin cu lipsa unor măsuri punitive sau a unor amenințări ca în cazul lui Ioan Bob. În continuare Darabant va fi purtătorul de cuvânt al întregii opțiuni românești transilvane. Astfel, în iunie 1791 Darabant înaintază la Viena în numele întregii națiuni o petiție cerând ca la cele două posturi de consilieri ce vor deveni vacante la cancelaria aulică să fie numiți doi români. Petiția pleda pentru aceste numiri susținând că națiunea română nu a fost exclusă de la oficiile publice niciodată dar că s-au pus piedici pentru a nu putea ajunge români. Cerându-se atribuire celor două posturi românilor se pretinde dreptatea și binele țării, pentru că cine suportă sarcinile publice trebuie să se bucure și de beneficii și favoruri. Pe lângă argumentele raționaliste specifice epocii se aduc și altele de ordin pragmatic, specificându-se că multe chestiuni ce țin de cancelaria aulică reclamă cunoașterea limbii române și a canoanelor bisericii ortodoxe. Petiția e semnată „universa natio in magno

⁵ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1984, p. 44 sqq.

⁶ Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai, viața și opera*, București, 1965, p. 182.

⁷ David Prodan, *op. cit.*

principatu Transylvaniae⁸. Cancelaria aulică va răspunde evaziv, considerându-se probabil că nu era cazul să se deschidă o serie de divergențe pe o problemă mai puțin esențială.

Apelurile rezidenților vienezi de naționalitate română care se străduiau să dea o față de legalitate efervescenței românești au ca destinatar tot pe ierarhul orădean; cancelistul Aron Pop scria din Viena lui Ignatie la 8 iunie 1791 rugându-l să-i cheme pe cei doi ierarhi transilvani, unit și ortodox — Bob și Adamovici — în capitală, lucru repetat de Iosif Meheși într-o scrisoare din 26 august⁹.

În condițiile în care războaiele cu Franța dominau preocupările curții vieneze, iar grănicerii români se comportau elocvent în luptele de la Piave, Areda, Rivoli din octombrie-noiembrie 1796 ca și la cele din Tirol în primăvara lui 1797 atrăgând evidențierea în ordinele de zi ale comandantului armatei imperiale, se crează un curent de opinie ce susținea exploatarea acestui moment propice pentru obținerea unor certitudini în ce privește statutul politic al românilor. Din partea ofițerilor și soldaților români din Tirol este adresat un apel lui Ignatie Darabant, ca uzându-se de momentul prielnic în care meritele românilor pe câmpul de luptă erau recunoscute elogios de generali austrieci și „când toată Europa îi pleacă spre răsuflare“ să se acționeze la curte „pentru răsuflarea neamului nostru“. Actul adresat lui Darabant purta alături de semnătura capelanului militar Ioan Nemeș și pe cea a căpitanului Petru Meheși, fratele consilierului aulic¹⁰. Apelul adresat lui Darabant în numele „tuturor românilor militari“ dovedea că acea elită militară prezentă între semnatarii *Supplexului* era constantă în opțiunile ei, iar alegerea lui Darabant ne conduce la întărirea ipotezei că episcopul este deuseul util și benefic al doleanțelor și revendicărilor reprezentativității românești ardeleni.

Menținându-se ideea de realizare a unui cadru instituțional unitar prin susținerea propriei individualități confesionale, fruntașii români revin după eșecul *Supplexului* la calea preconizată de I. Micu și G. Maior, căutând să transforme unirea religioasă în mijlocul potrivit pentru promovarea inițiativelor proprii în condițiile unei convergențe cu intențiile aulice și romano-catolice privind extinderea greco-catolicismului. Pivotal acțiunii va fi dieceza română unită de Oradea, care prin titularul ei va purta tratative cu vicarul Ioan Popovici, din 1801, propunându-se aderarea acestui ierarh împreună cu clerul și populația ortodoxă din Transilvania la unirea religioasă. Similare demersuri se înregistrează și în spațiul sud-crișan, în părțile bănățene, unde la 1801 Pavel Kenge-lac făcuse oferte episcopului orădean pentru unirea bisericilor greco-catolică și ortodoxă¹¹.

Acesta este nivelul de sus, acțiunea fățișă pe care a desfășurat-o în plan politic ierarhul orădean datorită și rangului social ce-l avea, însă prestația a fost desfășurată pe o arie mai largă, continuându-se tentativa anterioară de creare a unei infrastructuri puternice în ritm lent,

⁸ Zenovie Pâclișanu, *Luptele politice ale românilor ardeleni din anii 1790—1792*, în *AARMSI*, seria a III-a, tom. I, București, 1923, p. 131—133.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Idem*, p. 122.

¹¹ *Idem*, p. 177.

care să ducă la elevarea unui segment solid și persuasiv din populația românească, capabil să poarte în condiții noi disputele pentru statuarea unui rang politic și social pentru români. Munca aceasta este direcționată în sensul certificării unui învățământ de calitate pe baze naționale. „Încă de la începuturile sale mișcarea națională românească din Transilvania înscrie ca obiectiv de primă importanță a programului politic și cultural pe care-l formulează înființarea școalelor proprii de toate gradele drept o condiție indispensabilă a înfăptuirii năzuințelor de emancipare. Crearea școlilor românești de grad mai înalt urma să asigure înțărirea păturii intelectuale a mișcării, în timp ce învățământul sătesc era destinat a realiza baza culturală a ridicării maselor largi românești la lupta în spiritul conștiinței identității proprii pentru obiectivele emancipării naționale și sociale¹². Germinate în perioada tereziană, măsurile de organizare și promovare a învățământului românesc sunt potențate în deceniul marcat de reformele iozefine. Solicitate în a opina pe marginea acestor tentative, personalitățile de vârf ale elitei românești Ignatie Darabant, Ioan Piuariu Molnar se pronunță pentru extinderea în Transilvania a reglementărilor adoptate în celelalte părți ale imperiului, fondându-se școli cu sprijinul statului exclusiv pentru români. Lui Vasile Bolca, episcopatul greco-catolic al Oradei îi apare „de la început ca direcționar al sufletului neamului românesc, pentru câștigarea celor viitoare și ca un conducător și apărător din contra pericolului slav de la nord și sud, stăvilă contra expansiunii ungurești în Ardeal¹³.

Când Maria Tereza acceptase înființarea episcopiei greco-catolice de Oradea, impusese ca până va avea dieceza seminar propriu conform normelor tridentine, putea să-și instruiască preoții în seminarul Sfânta Barbara din Viena, în seminarul diecezei romano-catolice din Oradea sau în seminarul central al clerului Ungariei din Buda. Această dispoziție o va reitera și Iosif al II-lea, care printr-un decret din 16 februarie 1775 dispune susținerea a 6 elevi români ai eparhiei la seminarul vienez, iar din 1200 florini susținerea altor 6 persoane la fiecare din seminariile amintite anterior¹⁴. Era un prim pas care însă marca dependența pe care noul corp instituțional trebuia să o mențină față de instituțiile centrale. La 1784 Iosif al II-lea în spiritul politicii ce-i poartă numele, de eradicare a intruziunilor bisericii romano-catolice și laicizare a statului, suspendă seminariile diecezane, în locul lor înființând 10 seminarii generale la Viena, Innsbruck, Graz, Olmütz, Freiburg, Lemberg, unul pentru romano-catolici, altul pentru greco-catolici, pentru Ungaria unul la Bratislava și altul la Agria, iar pentru Croația unul la Zagreb. Idealul educației în aceste seminarii era morala generală și filantropia, tinerii urmând a fi învățați în „spirit austriac¹⁵. După moartea lui Iosif succesorul său sistează sistemul seminarial și restituie dreptul diecezelor de a-și crea seminarii, ocazie prielnică pe care Ignatie Darabant nu o scapă, revendicând un seminar pentru circumscripția sa eclesială. Cu

¹² *Idem*, p. 181.

¹³ Vasile Bolca, *Școala normală română unită din Oradea 1786—1934*, Oradea, 1934, p. 20.

¹⁴ *Idem*, pag. 17.

¹⁵ Petru Tămăian, *Istoria seminarului și a educației clerului diecezei române unite de Oradea Mare*, Oradea, 1930, p. 5.

data de 30 ianuarie 1792 Consiliul Locotenențial Regal din Buda dă un decret comunicat și lui Darabant la 21 februarie, în care se preciza: „datorită faptului că poporul român e foarte înstrăinat de la primirea culturii și e necesar ca clericii să primească o educație bună și corespunzătoare, acest institut fiind considerat pe de o parte seminar, pe de alta școală preparandială normală din care să iasă învățători buni și folositori, împlinirea înființării unui asemenea seminar fiind sporirea religiei catolice și cultivarea nației române pentru binele obștească“. „Majestatea sa dorește ca tinerii să fie întreținuți cu tot zelul și însuflețirea în principiile adevărate curate și genuine ale religiei greco-catolice și ale moralei curat creștine, să învețe ritul și ceremoniile și cântul bisericii greco-catolice [...] Primirea tinerilor să se facă din județele eparhiei și mai ales din părinți săraci cu familii mari care nu au mijloace necesare pentru a-și crește copiii“¹⁶. Acestea erau dispozițiile decretului. În majoritate dispozițiile se conformau recomandărilor deja clasice ale conciliului de la Trent. Ignatie se va conforma decretului luând toate măsurile utile pentru deschiderea seminarului, dar prevalându-se de aceleași prevederi ale conciliului de la Trent care stipula existența unui seminar în fiecare dieceză catolică va năzui la obținerea unui seminar independent de cel romano-catolic. Subordonarea seminarului greco-catolic față de cel romano-catolic fusese o măsură care avea ca efect imposibilitatea desfășurării unei activități coerent naționale pe care credem că o doreau forurile greco-catolice orădene încurajând un melanj de practici doar cu finalitate confesională.

Darabant va lansa atacul și printr-o circulară din 11 decembrie același an, trimisă către membrii capitlului, susține importanța seminarilor diecezane, din care cauză și pe capitularii săi îi îndeamnă să solicite de la curte un seminar propriu în care clericii români greco-catolici să fie educați departajați de cei romano-catolici. În anul 1793/1794 s-au primit în seminar 26 de elevi, din care 24 cu bursă și 2 care își plăteau taxele. Un accent pronunțat se punea la înscrierea în seminar și apoi la toată cariera seminarială pe asumarea naționalității, „ut juvenes zelo nationali animati sunt“, impunându-se deprinderea limbii române și utilizării corecte a acesteia în scris¹⁷.

În ședința consistoriului din 3 octombrie 1795 la care ia parte Darabant ca președinte, Paul Bereghi, S. Vulcan, Iosif Silaghi, Ioan Radnoth și Ioan Corneli, se ia decizia ca în rândul celor care plătesc taxe să fie admiși tineri ortodocși, acțiune, se pare, premeditată cu o intenție clară: sporirea contiguității de tineri intelectuali și de la aceștia difuzarea în progresie geometrică a coerenței doctrinare pe care o capătă românismul practicat în ambianța diezecei orădene¹⁸. În ședința consistorială din 1 octombrie 1798 s-a statornicit principiul atragerii pe viitor a tinerilor din zonele de unde nu se primiseră încă, iar peste un an datorită faptului că seminaristi români în perioada frecventării cursurilor de teologie la seminarul romano-catolic nu dispuneau de profesori de scris, citit, cântul și tipicul bisericii răsăritene, s-a hotărât acordarea unei

¹⁶ Ioan Georgescu, *Istoria seminarului din Oradea*, București, 1923, p. 22.

¹⁷ Iacob Radu, *Istoria diezezei române unite a Orăzii Mari scrisă cu prilejul aniversării a 150 de ani de la înființare*, Oradea, 1930, p. 82.

¹⁸ Petru Tămăian, *op. cit.*, p. 10.

indemnizații de 15 florini fiecărui elev la încheierea studiilor unui an școlar pentru a călători în vacanțe spre a-și însuși de la preoți practica liturgică¹⁹.

Aspirațiile lui Darabant la deschiderea unui seminar propriu nu s-a finalizat în sensul dorit de el. Opțiunea sa va fi în aceste condiții detașarea completă a clerului românesc de clerul altor naționalități. Orientarea pe care o va imprima va fi pentru un cler catolic românesc îmbrățișând formula clasică a greco-catolicismului așa cum fusese ea receptată la începutul secolului, ferindu-se de orice alte variante hibride de confesionalism de nuanță catolică, care în același timp însemnau și cochetarea cu o altă matrice culturală puternică cu prestigiu ce putea altera filonul încă firav al identității culturale naționale. Atitudinea lui Darabant a determinat plângeri din partea lui Simion Maghiar, director al școlilor naționale, care într-o întâmpinare făcută inspectoratului districtual Werner îi comunică faptul că episcopul, vizitând școala de normă, a examinat pe clerici din noțiunile predate și a interzis „să se învețe, în școala sa altă limbă afară de limba română”²⁰.

Nicolae Albu îl desenează pe Ignatie Darabant ca fiind „cel ce a dat fizionomie occidentală instituțiilor românești, consacrand acel seminar teologic-pedagogic pe lângă care funcționa și o școală primară în care făceau practică elevii institutului”²¹.

Toate strădaniile lui Darabant pe tărâmul fundamentării unui învățământ românesc nu pot fi despărțite de lupta purtată în cancelariile vremii, de confruntarea cu adversitățile fâțișe sau tenebroase, interesate sau dezinteresate. Eficiența activității lui Darabant coroborată cu ambianța emulativă pe care o oferea Oradea au deschis pârție ordonării detaliilor ce i-au scăpat episcopului, amplificării lor, conturând un adevărat „Risorgimento” elitar sub urmașul său Samuil Vulcan. Ceea ce Inochentie Micu a realizat în spațiul transilvan, a început, neajungând la desăvârșire, Ignatie Darabant pentru zona de vest. Primul era un entuziast ce a plătit cu exilul, Darabant a fost un pragmatic, un lucid, o reprezentare a echilibrului necesar într-o epocă efervescentă.

ȘERBAN TURCUȘ

IGNATIE DARABANT — AUFKLÄRUNG UND PRAGMATISMUS

(Zusammenfassung)

Das Studium bezieht sich auf der Aufblühungszeitspanne vom Ende des XVIII-en Jahrhunderts, a's einmal, mit der nachjosephinischen Periode, die Versuche der rumänischen Elite, zur Erhebung des rumänischen Elements, im politischen

¹⁹ *Idem*, p. 84.

²⁰ Vasile Bolca, *op. cit.*, p. 25.

²¹ Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania, Sibiu*, 1944, p. 217.

Systems Siebenbürgens, sich vermehrten. Einer der verfassern dieses Prozess war der vereinigte Bischof von Grosswardein, Ignatie Darabant, dessen entscheidenden Beitrag zur Erarbeitung des Aktes *Supplex Libellus Valachorum*, die auffallende Diplomatie mit welcher der kirchlichen Elite gelungen ist, die konfessionalen Instanze für die Erhaltung von politischen und sozial-kulturellen Vorteile zu verwenden, beweist. Die Persönlichkeit Ignatie Darabants befindet sich im ersten Plan der Gründungsbemühungen eines exklusiv rumänischen Lehramts, Grundlage der Vergrößerung des intellektuellen Ansehens der Rumänen aus Siebenbürgen und Voraussetzung der Förderung des politisch-sozialen Emanzipierungsprozesses.